

تاپستری

مطالعه موردی تاپستری های موجود در اتاق ناهارخوری زیرزمین

کاخ موزه سبز

نوشین تدین طهماسبی کارشناس ارشد کاخ موزه سبز

عکس: لیلی رئوف (آرشیو کاخ سبز)

مقدمه:

بافندگی از قدیمیترین صنایع دستی بشر به شمار میرود. بشر اولیه از ابتدای شروع زندگی پس از رفع نیاز خوردن و آشامیدن به فکر پوشش خود افتاد تا علاوه بر پوشیدن بدن در مقابل تغییرات جوی نیز محفوظ بماند. این نیاز ابتدا با استفاده از پوست حیوانات شکار شده تأمین شد تا به مرور بشر با مشاهده پشم گوسفندان و سایر الیاف به فکر تابیدن الیاف و تولید نخ افتاد.

به دلیل خصوصیات فیزیکی الیاف و منسوجات و آسیب پذیری آنها از حشرات و آب و هوا. نمونه های ماقبل تاریخ منسوجات بسیار نادر است.

اما دستگاههای اولیه بافندگی به دلیل چارچوب محکمترشان ماندگاری بیشتری داشتند و محققان توانستند با بررسی این آثار به جا مانده به یافته های تازه ای از تاریخ پارچه و ریسندگی دست یابند. قدیمیترین آثار به جا مانده از بافندگی به عصر حجر یا سنگ در حدود ۵ هزار سال قبل از میلاد میرسد. در مصر باستان پنبه، پشم، ابریشم و کتان به کار برده میشود.

پنبه سه هزار سال قبل از میلاد در هندوستان تولید و مصرف می شد و ابریشم نیز به استناد تقویم های چینی تقریباً در همین دوران ثبت گردیده است.

کلمات کلیدی: پارچه - تاپستری - هنر - کاخ موزه سبز

معرفی تاپستری :

تاپستری هنری چیده مانی و تلفیقی هنرمندانه از بافت 'گرافیک' نقاشی و ... است که امروزه در عرصه هنرهای تجسمی دنیا جایگاهی خاص دارد. به طور کلی این نوع بافته ها در ابعاد و حجم های کوچک و دیوار کوب و احجام پیکره مانند ' کاربردی همچون تابلو های نقاشی و مجسمه دارد و برای زیباسازی محیط و گرمی دهنده فضای مورد نظر 'مورد استفاده قرار می گیرد این احجام عظیم و سنگین مانند دیوارکوب ها' یا دیوارآویزها' حجم های پیکره ای 'الیاف بافته های جداکننده فضا و حتی دیوارهای ساخته شده از الیاف' علاوه بر زیبایی بخشیدن به فضا در ارتباط با معماری نیز مطرح می شود' همچنین در صحنه آرایه به عنوان عناصر صحنه به کار می رود. امروزه ما شاهد ورود این هنر در عرصه مد و لباس هم هستیم. در این دوره هنرجویان با یادگیری کامل تمام تکنیک های بافت 'می آموزند که چه طور از این هنر در عرصه مد و لباس استفاده کنند.

تاپستری از دیر باز مورد استفاده بشر قرار می گرفت. به دلیل طراحی پارچه تاپستری و سختی بافت آن بیشتر در خانواده های سلطنتی و کلیساها کاربرد داشت. به صورتی که دیوار های قلعه و کاخ ها منقش به این پارچه های گرانبها بودند. طراحی اینگونه پارچه ها متناسب با فرهنگ و اقلیم عوض می شد. اما امروزه در طراحی لباس و مد با استفاده از تکنیک های طراحی پارچه و بویژه از تاپستری بسیار استفاده می شود. همچنین یکی از لوازم تزئینی و دکوراتیو بسیار خوبی است این پارچه و مانند گذشته بر روی دیوار آویزان می شود. پارچه تاپستری به دلیل طراحی های متفاوت با استفاده از نخ های رنگی که دست طراح پارچه را بسیار باز می گذارد بسیار زیبا هستند.

تعریف تاپستری :

تعاریف بسیاری از این فایبر آرت یا هنر الیاف وجود دارد. به طور کلی کلمه تاپستری (tapestry) به نوعی ساختار بافندگی اشاره دارد که برای بوجود آوردن تصاویر روی پارچه به کار برده می شود.

به طور کلی این نوع بافته ها در ابعاد و حجم های کوچک و دیوار کوب و احجام پیکره مانند، کاربردی همچون تابلوهای نقاشی و مجسمه را دارد و در جهت زیبایی سازی محیط و گرمی دهنده ی فضای مورد نظر، مورد استفاده قرار می گیرد. این احجام عظیم و سنگین همچون دیوار کوب ها، یا دیوار آویزها، حجم های پیکره ای، الیاف بافته های جدا کننده فضا و حتی دیوار های ساخته شده از الیاف، علاوه بر زیبایی بخشیدن به فضا در ارتباط با معماری نیز مطرح می شود. همچنین در صحنه آرایه نیز به عنوان عناصر صحنه به کار می رود

از اواخر قرن ۱۱م در اروپا گلیم های دیوار آویز برای تزئین دیوار کلیساها و کاخ ها بافته می شد که از داستان های مذهبی، اساطیری، رزمی و بزمی برای بافت آنها استفاده می شد.

پیدایش این هنر در کشور های اروپایی، مانند فرانسه بوده که برای پوشاندن دیوار های بلند و همچنین گرما بخشی ساختمان ها از این تکنیک استفاده می کردند.

یکی از اولین تاپستری های شناخته شده در یک مقبره ی مصری است که ۱۴۰۰ سال قبل از میلاد بافته شده است. مدرک دیگری از وجود پیشینه و قدمت این هنر، نمونه های است که در موزه «آرمیتاژ» یا «هرمیتاژ» مسکو موجود است. این نمونه ها در مقبره هفت برادر در «تمیسیوک» (شمال شرق ساحل دریای سیاه) توسط بافندگان مصری و یونانی بافته شده است.

در اواخر سال ۱۹۱۴م ویلیام موریس نقاش، شاعر و صنعتگر انگلیسی مدرسه ای به نام باوهاوس را در آلمان تاسیس کرد که جستجوهای نوین در مورد بافته ها و پارچه ، از این مدرسه و در اوایل سال های ۱۹۲۰م شروع شد. اولین منسوجاتی که در کارگاه های بافندگی باوهاوس تولید شد، بافته های تصویری یا تاپستری بودند که تحت تاثیر نقاشی های (پل کله) بافته می شد.

در ایران نیز بافندگان کاشان ثابت کرده بودند که می توانستند فرش های تصویری ببافند، چنان که با بهترین کارهای استادان چینی و اروپایی دوره گوتی برابری کند. این معنی را از روی پرده های مینیاتوری که برای زینت دیوار کاخ ها بافته شده است می توان یافت. سه نمونه از این نوع کار در دست است که از آن جمله، تنها یکی از پرده شکار متعلق به مجموعه مور، دارای تصویر است. این پرده که در کمال زیبایی است مانند بعضی از قالی های بزرگ، گویی یکی از مینیاتورهای عالی اواسط قرن دهم است که به بافتنی انتقال یافته است. منسوجات تصویری بسیار نفیس دیگری از این دوره در موزه های دنیا موجود است که با تکنیک

های مختلف نساجی چون قالی بافی، گلیم بافی، زری بافی، سوزن دوزی و قلمکار اجرا شده است و از اوج هنر تاپستری در ایران حکایت می کند.

معرفی پارچه تاپستری بعنوان یک هنر:

بسیاری از مردم به پارچه تاپستری به چشم یک اثر هنری می نگرند و از آن بعنوان دیوار کوب و تزئین منازل خود استفاده می کنند. پارچه تاپستری از زمان های قدیم بعنوان اثر هنری مورد استفاده قرار می گرفت.

خانواده های سلطنتی از تاپستری برای تزئین کاخ های خود استفاده می کردند، همچنین این پارچه به گرم نگاه داشتن دیوار های قلعه در فصول سرد مورد استفاده قرار می گرفت. همچنین کلیساها نیز در مناسبت های خاص از تاپستری ها استفاده می کردند.

طراحی پارچه تاپستری:

فرآیند ساخت این هنر با طراحی آغاز می شود. ولی این مدل طراحی به گونه نیست که طراح فقط گوشه ای نشسته و طرح خود را بکشد. برای اینکه در تاپستری موفقیت ویژه ای کسب کنید، باید همواره و در طول زندگی روزمره، به مناظر و صحنه های مختلف دقت کنید و سعی کنید تصاویر دقیقی از آنها را در ذهنتان ثبت نمایید.

این کار موجب می شود برای طراحی ایده ی خوبی به ذهنتان برسد. ممکن است تصویر چیزی که به ذهن سپرده اید خلاقیت شما را برانگیخته نموده و موجب شود طراحی خوبی از آن انجام دهید. این مجموعه از افکار و تصاویر باید به طور مداوم در ذهن شما در جریان باشد. در نهایت با ترکیب این تصاویر و افکار با همدیگر خواهید توانست طراحی پارچه تاپستری را آغاز کنید.

تفاوت تاپستری و قالیچه :

تاپستری چون هنری ارزشمند و زیباست معمولاً به دیوار آویخته می شود. تصویر روی تاپستری توسط بافته شدن پود روی تار (رد کردن پود از میان نخ های تار) به وجود می آید که بر اساس الگو و طرح مورد نظر از رنگ های متفاوتی تشکیل می شود. بنابراین در تاپستری تصاویر ساختاری از خود پارچه هستند. ولی قالیچه معمولاً به این علت بافته می شود که روی زمین پهن شود، قالیچه ها نیز ممکن است بر اساس تصاویر یا الگوهای ساختاری که توسط بافته شدن پود به تار (در رنگ های متفاوت و متنوع) شکل می گیرند ساخته شوند. به طور کلی بافت قالیچه با بافت تاپستری تفاوت زیادی دارد. الگو یا تصویر بر روی قالیچه توسط گره زدن نخ هایی با رنگ های متفاوت که عموماً از جنس پشمی (یا در برخی موارد از جنس ابریشمی یا پنبه ای یا دیگر نخ های تابیده شده) هستند بر روی تار های قالی انجام

می شود ، سپس گره را با شانه کردن به رج قبلی بافته شده نزدیک می کنند. به طور کلی الگوی قالیچه به روش گره زدن و بریدن نخ های رنگارنگ ایجاد می شود.

قالیچه های ظریف بافته شده (خصوصاً قالیچه های ابریشمی) هم می تواند مانند تاپستری بر روی دیوار منازل جلوه زیبا و خارق العاده ای داشته باشد.

تاپستری از نگاه هنرمندان ایرانی :

پارچه های گلیم بافت در ترکیب و امتزاج با تکنیک های دیگر نساجی و بافندگی مثل قالیبافی، جاجیم بافی، ورنی بافی، پارچه بافی، میل بافی، مکرمه بافی، باتیک، چاپ سیلک، نمدمالی، سوزن دوزی، چهل تیکه، قلمکار و... جلوه های غیرمنتظره ای از انواع <<تکسچر>> یا بافت (Texture) و رنگ را مقابل چشم قرار می دهند و زمانی که این قابلیت فیزیکی با سلیقه فردی و زیبایی شناسی هنرمند ترکیب می شود، می توان انتظار داشت که چه میزان گسترده ای از تنوع بصری و زیبایی شناسی را با هنر تاپستری می توان ارایه کرد.

زهره رسول زاده نمین از جمله هنرمندان این عرصه است که با استفاده بسیار به موقع و حساسیت تصویری فوق مدرنش، آنچنان از بافت ساده پس زمینه آثار، برآمدگی ها، گره ها و ریزش نخ ها و الیاف برآمده از سطح زیرین اثر بهره برداری می کند که گاه مرز ظریفی میان سطح، برجستگی های حجم گونه، فرم های متحرک سه بعدی و رنگ و بافت را در معرض دید قرار می دهد. تاپستری از زمان های دور به ما رسیده و نمونه هایی از آن که متعلق به کشورهای مختلف جهان است از گذشته باقی مانده است.

استاد احمد رضا دالوند، نقاش و گرافیکست معاصر بر این باور است که: هنر تاپستری حدود ۵۷ سال پیش، پس از ۳ قرن در ایران دوباره احیا شد و به نام <<گلیم های تصویری>> در کارگاه های میراث فرهنگی در دستورکار قرار گرفت. عرصه بازتولید این هنر را می توان در زمینه های زیر مشاهده کرد:

آثار به دست آمده از منطقه پازیریک ایران

قطعه ای مربوط به قرن اول میلادی با نقش صلیب در کشور پرو

آثار به جا مانده از قبطنی ها از قرن دوم تا نهم میلادی در مصر.

آثار به جا مانده از پارچه های ابریشمین در <<کواسو>> چین.

آثار اروپایی مربوط به قرن یازدهم میلادی و سوزن دوزی های <<بایو>> در فرانسه و <<سن سرئون>> در کولونی.

- این هنر گرم، دلپذیر و به شدت خانگی در بسیاری موارد در مقایسه با مجسمه سازی، هنری زنانه محسوب می شود. تاپستری در غنای فضاهای داخلی و زیبایی خیره کننده ای که هم روح و جان بومی دارد و هم به شدت بین المللی است از جمله فعالیت های خلاق است که باید بیش از اینها به آن پرداخته شود. با این همه بد نیست بدانید:

در تهیه این اثر هنری از تکنیک های مختلف نساجی و بافندگی از قبیل قالیبافی، گلیم بافی، جاجیم بافی، ورنی بافی، پارچه بافی، دارایی بافی، کارت بافی، مکرمه بافی، میل بافی، چاپ سیلک، باتیک، قلمکار، نمدمالی، سوزن دوزی و چهل تکه استفاده می شود. پیدایش این هنر در کشورهای اروپایی مانند فرانسه بوده که برای پوشاندن دیوارهای بلند و همچنین گرمابخشی ساختمان ها از این تکنیک استفاده می کردند.

از اواخر قرن ۱۱ میلادی در اروپا گلیم های دیوار آویز برای تزئین دیوار کلیساها و کاخ ها بافته می شد که از داستان های مذهبی، اساطیری، رزمی و بزمی برای بافت آنها استفاده می شد.

معرفی کاخ موزه سبز:

کاخ شهوند، که اکنون «کاخ موزه سبز» نامیده می شود، بی گمان یکی از زیباترین کاخ های موجود در کشور است، بنای اولیه این کاخ نیم طبقه ای متعلق به «علیخان والی» از زمینداران سرشناس قاجار بوده است، که توسط رضاخان در سال ۱۳۰۱ به مبلغ هفت هزار تومان خریداری شد. سپس «میرزا جعفر خان معمارباشی» بی آنکه ساختمان قبلی را از بین ببرد کاخ تاپستانی رضاخان را پس از هفت سال تلاش بر روی آن ساخت. علت سبز نامیدن کاخ استفاده از سنگ های سبز منحصر به فرد معادن خمسه زنجان در نمای خارجی آن است و در مصالح آن نیز از سرب استفاده شده است که از خرد شدن سنگها به علت تغییرات آب و هوایی جلوگیری میکند.

زیربنای کاخ ۱۲۰۳ مترمربع است که از دو بخش تشکیل شده، بخش اول شامل: پله ورودی، اتاق انتظار، اتاق کار، تالار آئینه، اتاق غذاخوری خصوصی و اتاق خواب است.

بخش دوم، زیرزمین که در سالهای ۱۳۵۲-۱۳۵۰ به دستور محمدرضا پهلوی برای پذیرایی از مهمانان خارجی به بخش اول افزوده شد که شامل: اتاق پذیرایی دو اتاق خواب و اتاق غذاخوری است. در این کاخ انواع هنرهای ایرانی شامل آئینه کاری، گچبری، حجاری، تذهیب، خاتم کاری و ... بکار رفته است.

-آئینه کاری کاخ اثر استادان بنامی چون شیخان، حاج علی آخوندی و...

-تذهیب: اثر استاد حسین طاهرزاده بهزاد

-خاتم: اثر کارگاه استاد صنیع خاتم شیراز

-چهارستون سفید رنگ در بالای پلکانها از سنگ مرمر سفید رنگ بدون رگه معادن کارارا در ایتالیا، همراه با دو کتیبه نصب شده بیرون ساختمان به دولت ایران اهدا گردیده است و به دستور رضا شاه در این مکان نصب گردیده است.

-نرده چوبی پلکان کاخ به سبک حجاری های سربازان مادی، پارسی، هخامنشی در تخت جمشید مثبت کاری شده اثر استاد مختاری است، وی یکی از شاگردان کمال الملک و اهل گلپایگان بوده است.

نمایی از کاخ سبز

زیرزمین کاخ سبز:

زیرزمین کاخ موزه سبز پس بازسازی و تغییر دکوراسیون در سال ۱۳۵۰-۱۳۵۲ به محلی برای پذیرایی مهمانان خصوصی محمدرضاشاه نظیر جیمی کارتر رئیس جمهور آمریکا، انورسادات پادشاه مصر، سلطان حسین پادشاه اردن تبدیل گردید.

اتاق پذیرایی:

این اتاق ۵۸ متر مربع مساحت دارد و دارای دو اتاق خواب در طرفین می باشد.
"پوشش دیوار ساتن فرانسه."

موکت کف: بافت انگلستان با حاشیه آبی

فرش: ۹/۳۰ متر مربع بافت نایین اصفهان

قالیچه اثر استاد حکمت نژاد شهر اصفهان

مبلمان: ساخت فرانسه با روکش ساتن آبی متعلق به قرن ۱۸

آئینه و ساعت روی شومینه: آئینه با قاب چوبی و تزیینات گل و برگ به سبک لویی چهاردهم فرانسه متعلق به قرن ۱۸ میلادی

ساعت برنزی مارک باگت فرانسه

چراغ ها: مربوط به دوره لویی شانزدهم فرانسه از جنس برنز با روکش طلا

اتاق غذاخوری:

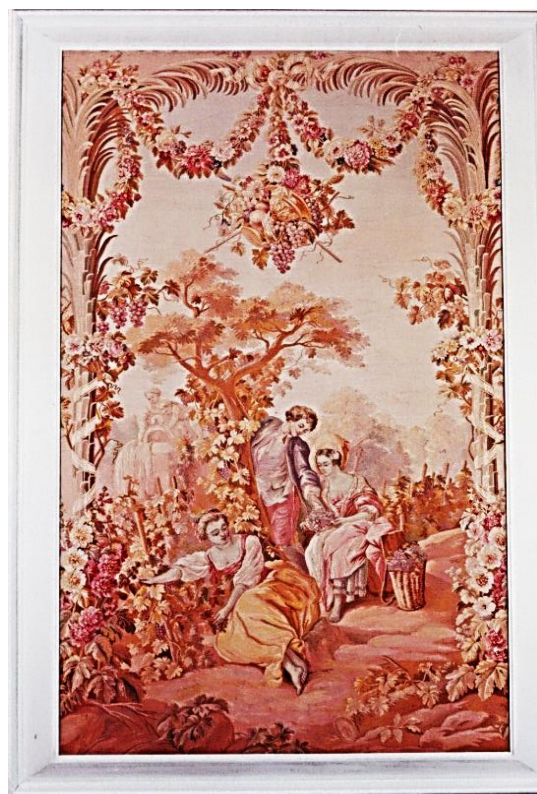
این اتاق دارای سقفی چرمی است که شش اسپیکر درون سقف قرار داده شده است جهت پخش موسیقی، گوش دادن به رادیو و ارتباط تلفنی است.

موکت کف بافت انگلستان با حاشیه قرمز که با حاشیه سقف همخوانی دارد

دیوارها با روکش ساتن فرانسوی است که میزی ۲۰ نفره از چوب درخت گیلان و چرم بوفالو ساخت امریکا و ظروف چینی با نشان تاج ساخت کارخانه لیمونژ فرانسه و ظروف کریستال تراش دست ساخت چک با آرم شیر و خورشید و همچنین قاشق و چنگال نقره با روکش آب طلا ساخت شرکت WMF آلمان زینت بخش این اتاق است.

تابلوهای تاپستری کاخ سبز:

در اتاق ناهار خوری کاخ سبز دو تابلو تاپستری مربوط به قرن ۱۸ در ابعاد ۱۹۵*۱۲۰ بر روی دیوار نصب گردیده است که از جنس نخ ابریشم و دارای نقوش گیاهی و انسانی است .
بر روی یکی از این تابلوها نقش یک زن و مرد و نقوش گیاهی بافته شده است .
و بر روی تابلو دیگر نقش دو زن و یک مرد و نقوش گیاهی بافته شده است .

تابلوهای تاپستری موجود در کاخ سبز

منابع:

۱- امیری، عفت و معصومه امیری، "تاریخچه پارچه بافی در ایران باستان"، رشد آموزش تاریخ، تابستان ۱۳۸۷، شماره ۳۱/

۲- برزین، پروین. "پارچه‌های قدیم ایران". دوره ۵، ش ۵۹ شهریور ۱۳۴۶

۳- مجله منزل، صدف کلانکی، تحریریه چیدانه

۴- روزنامه شهروند، ۱۹ آذر ۱۳۹۴

۵- مصاحبه سهیلا نجیمی خبرنگار کتاب